

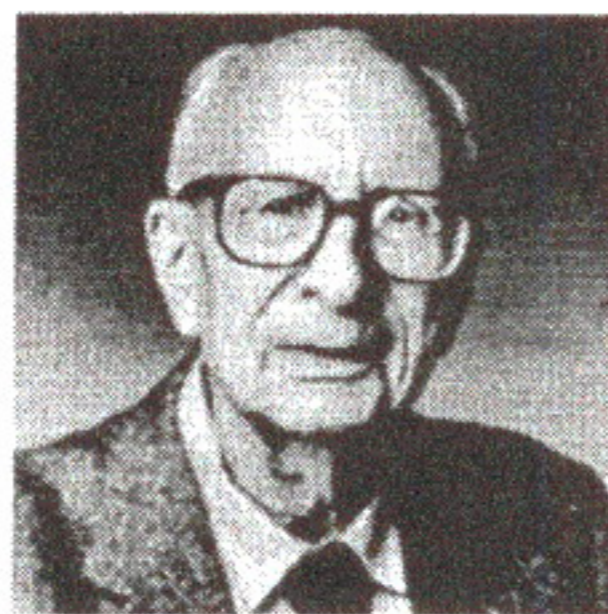
- Pașteți voi, oi, n-ați mai paște
Că de când m-am păstorit
Și eu tăt am cărunțit.
- Trudește, Petre, trudește
Până-n dalba primăvară
Că noi ție ț-om dărui:
La Păștiță - o urdiță,
La Ispas - un bulz de caș,
La Rusale - o urdă mare,
La Crăciun - un cojoc bun.
Colecția ROMULUS FĂT, Dănești.
De la Alexandrina Făt, 63 ani, 1974.

La mnijlocu ceriului
Este-on pom a raiului;
Da' acolo cine șede?
Ședu-ș două rândunele
Și-ș împletesc lumninele,
Lumnini galbene de ceară
Să se vadă peste țară.
Colecția ION ARDELEANU PRUNCU, Sighet.

La truptină-i măr și-un păr
Lerului ș-a măruului
Este-un pat întiețel.
- Da' în pat cine-i culcat?
- Ia, Ion îi mort de bat!
- Scoală-te, Ioane, scoală,
Nu zăcé de-așe gre boală!
Vine-un nor de porumbași:
Jos pe mare s-o lăsat,
Apă-n pene ș-o luat,
Ptetricele-n clonțurile
Ca să-și facă curticele.
- 'N curtice cine-a ședé?
- Ia, Marișca, fată dalbă.
Impistrește, -mpopistrește
Pe gulere voinicește.
- De mi-ai împistri și mie
Mare plată ț-aș da ție:
Ț-aș da oi și ț-aș da boi,
Ț-aș da cară cu comoară!
- Mie-acele nu-mi trebuie,
Nici oi și nici boi,
Nici cară cu comoară,
Numa cel voinic de-asară
Ce-o ieșit pe poartă-afară
Cu păruțu râtezat,
Cu clopu pe ochi lăsat
Și negru de supărat.
Grup CCP, 1998. Transcriere DUMITRU IUGA.

Colo-n jos, colo mai josu
Florile dalbe
Este-un rât mândru frumosu,
Este-un pat mândru de brad.
- Da' în pat cine-i culcat,
Nu știu, batu-i or beteag?
- Ia, Crăciunu-i mort de bat,
Cât că moartea-i stă la cap,
Cucu-i cântă la pticioare,
Moartea-i stă de-nșelătoare.
Zice cucu cât(r)ă moarte:
- Taci, tu, moarte, nu lătral!
Tu, moarte, pe und-te duci
Iei maicile de la prunci
Și rămân pruncii colduși.
Da' eu pe unde mă duc
Ies plugari cu plugurile
Și-m ascultă glasurile
Cum ciripesc păsările.
Colecția VASILE TRIF, Bozânta Mare.
De la Saveta Șomcutean, 80 ani, 1976.

La poartă de Țiligrad
Ziurel de ziuă
Este-un fecior de-Mpărat.
Cât în lume o îmblat
Ca soră-sa n-o aflat.

CLAUDE LÉVI-STRAUSS

Conservare, constrângere și cultură

E bine să se pună probleme, dar ne vom abține să credem că simplul fapt de a le pune comportă în mod necesar o soluție. Cele formulate în documentele

pregătitoare ale Conferinței Mondiale asupra politicilor culturale (Mondiacult, Mexico, 1982 -n. n) sunt reale și grave. Se naște, totuși, întrebarea dacă enunțul lor nu îmbracă contradicții situate, pare-se, pe două planuri. Pe de o parte "fidelitatea față de sine" și "deschiderea spre alții" sunt ele conciliabile cu adevărat sau trebuie să recunoaștem aici doi termeni antinomici? Apoi, nu este oare o contradicție să ne imaginăm că originalitatea, puterea creatoare, care prin definiție au o sursă internă, pot fi suscitade sau stimulate din afară?

Să considerăm în mod separat cele două probleme, înainte de a constata că ele se reîntâlnesc. Asupra celei dintâi se impune să amintim câteva puncte:

1) Nici o societate, nici o cultură nu poate trăi într-o izolare prelungită fără a nu se osifica, fără a nu se șubrezi, și în ambele cazuri să se stingă. Comparația între starea Europei și aceea a Americii în sec. al XV-lea o arată foarte bine: pe de o parte o civilizație complexă și îmbogățită de aporturi diverse - redescoperirea Antichității greco-romane, influențele Islamului, și ale Extremului Orient ca urmare a Cruciadelor și invaziilor tătare, a expedițiilor comerciale și ale misiunilor diplomatice; pe de altă parte, societățile, produse și ele ale unei lungi istorii, dar care de zeci de milenii, chiar dacă la scara unui continent, trăiseră în spații închise. De aici - în pofida unei dezvoltări culturale comparabile cu aceea a Europei și chiar în unele privințe superioare -, înfloriri fragile și repede întrerupte, efecte și diformități, o organizare socială și mentală fără suplețe și puțin diversificată, în care se pot vedea cauzele prăbușirii civilizațiilor precolumbiene în fața unui pumn de cuceritori.

2) Cu toate acestea, contactele și schimburile între popoare, pe care trebuie să le invocăm mereu pentru a înțelege înflorirea culturilor, se produceau în trecut în mod intermitent și într-un ritm încetinit atât prin rezistențele interne cât și datorită mediocrității comunicațiilor. În secolele XVII și XVIII, când în Europa a înflorit o cultură cosmopolită, era nevoie de timp pentru ca marii gânditori sau artiști din diferite țări să poată să se întâlnească, și chiar scrierile pe care și le adresau aveau nevoie de săptămâni sau chiar de luni pentru a ajunge la destinatar. Această încetineală nu era oare un factor pozitiv la fel cu comunicația însăși? Se realiza astfel un echilibru spontan între cele două tendințe a căror necesitate documentele UNESCO o afirmă: fidelitate față de sine și deschidere spre alții.

3) Tocmai acest echilibru este rupt astăzi de rapiditatea transporturilor și a mijloacelor de comunicare; acestea din urmă au devenit practic instantanee. Rezultă de aici că fiecare cultură este copleșită de produsele altor culturi: traduceri în ediții buzunar, albume de reproducere, expoziții temporare în flux continuu care enervează și tocesc gustul, minimalizează efortul și bruiază cultura. Aproape că am putea spune că, pentru fiecare societate sau cultură, comunicarea ce vine din afară se face într-un mod atât de masiv și accelerat încât nimeni n-ar mai ști să creeze pe cont propriu sau să se reînnoiască în același ritm. În plus, stăpânirea mijloacelor de transport și de comunicare, inegal repartizate între culturi, le pune pe unele, intenționat sau nu, în poziție favorabilă pentru invadarea și dominarea celorlalte.

Această "hipercomunicație" constituie poate un caracter patologic propriu societăților contemporane; dar ea este și o stare de fapt căreia e inutil să vrei să i te opui. Dar cel puțin să fim conștienți de rezultatele pe care le antrenează: ea transformă din ce în ce mai mult indivizii în consumatori, mai degrabă decât în producători de cultură; și, paradoxal, această cultură pe care ei o consumă pasiv, devine tot mai săracă și mai puțin originală, deoarece culturile străine le sosesc despuiate de prospețimea lor autentică, deja contaminate și corcote prin ceea ce ele au primit de la alții și, cel mai adesea, de la a noastră. În loc să existe între culturi, ca odinioară, separări distincte, diferențe de potențial din

*Tonc în ista deal,
Tonc în cela deal -*

*Pe vâlcă
Ningè.*

(Sita)

care fiecare își extrăgea energia necesară propriei dezvoltări, culturile tind să devină staționare, deoarece între unele și altele s-au produs și continuă să se producă tot soiul de amestecuri hibride.

A pretinde că remediezi din afară această stare de lucruri, impunând culturilor să se armonizeze pentru a respecta și chiar gusta originalitatea fiecăreia în parte, n-ar face decât să le mențină pe aceeași pantă. Aceasta ar însemna ignorarea faptului că "o voință puternică pentru propriul său da și pentru propriul său nu" – după formula lui Nietzsche – animă orice efort creator: deoarece credința în propriile valori implică în mod inevitabil o anumită surditate față de alte valori, mergând chiar până la respingere. Fiecare cultură nu-și poate trage din ea însăși forța de a persevera în ființa sa și de a se reînnoi după propriul său geniu, fie și cu riscul de a rămâne închisă altora. Căci dacă, spune Nietzsche în continuare, capacitatea de a aprecia o altă cultură este o cucerire, această cucerire se lasă scump plătită.

S-ar putea cita societățile contemporane în care tinerele generații nu mai au nici un mijloc de a-și face o simplă idee despre ceea ce au fost cu adevărat marile opere, să spunem teatrale sau lirice, ale trecutului lor. Pretinși "creatori", în realitate produși ai unui sincretism rudimentar, nu mai văd în aceste opere decât materia primă pe care ei își arogă dreptul să o modeleze după propria lor fantezie. O cultură constituită de-a lungul secolelor nu mai poate evolua și nici măcar nu mai poate fi pusă în cauză, datorită simplului fapt că nu mai știm ce este ea.

Poate că cea mai bună alegere, în orice caz cea mai puțin proastă, este cea făcută de Japonia contemporană, o cultură cu două viteze sau, dacă preferăm, o cultură cu două sectoare: unul în care se autorizează, se încurajează chiar, metisarea și aventura, și în care romancierii, artiștii, muzicienii care scriu, pictează, sculptează sau compun în stil occidental au câmp liber; celălalt rezervat cu încrâncenare menținerii culturii tradiționale. În acest fel avem păstrate – dar pentru cât timp? – condițiile unei creații sincere; fiindcă nu se poate decide unde se merge dacă nu se știe mai întâi de unde se vine.

Regăsim astfel cealaltă problemă care prezintă, și ea, un aspect paradoxal: orice creație presupune o voință de conservare. Nu poate exista creație autentică decât într-o confruntare de constrângeri pe care creatorul se forțează să le ocolească și să le depășească. Supusă regulilor prea exigente ale vechilor corporații – făcute, se știe, mai degrabă din interdicții decât din prescripții – ucenicia n-a sterilizat niciodată facultățile inventive. După cum, uneori și astăzi, în sistemul japonez "iemoto" pictorii, sculptorii și meseriașii de odinioară, formați în dura disciplină a atelierelor, aduc proba strălucită că meseriile, transmise de-a lungul generațiilor pe cale de autenticitate, nu excluseseră, ba mai mult, susținuseră geniul creator.

Un program vizând "promovarea creativității indivizilor" și "favorizarea aptitudinilor lor spre descoperire", n-are prea multe de sperat de la construcțiile teoretice. Acest program își are cadrul trasat în tradițiile și constrângerile specifice fiecărei culturi, a cărui îndelungată folosire, moștenită din trecut, este cel mai nimerit să stimuleze și să întrețină creativitatea. A crea înseamnă a lupta mereu împotriva rezistențelor materiale, intelectuale, morale sau chiar sociale. A crea presupune mai întâi asimilarea completă a cunoștințelor, rezumând experiența, acumulată de-a lungul generațiilor, a raporturilor cu un anumit tip de materie sau obiect; apoi, e necesar ca rezistențele să continue, altfel creația s-ar exersa în gol: ea ar fi incapabilă să capete o formă, fiindcă aceasta rezultă totdeauna dintr-o tranzacție între proiectul încă vag al creatorului și obstacolele pe care el le întâlnește. Obstacolele sunt cele pe care le opun artizanului și artistului materialele, uneltele, tehnica; scriitorului, vocabularul, gramatica, sintaxa; și tuturor, opinia și moravurile. A pretinde să eliberezi creatorul de constrângerile inerente oricărei realități – și societatea este una dintre ele – n-ar avea mai mult sens decât voința de a elibera sculptorul de constrângerile lemnului sau pietrei, sau scriitorul de regulile limbii de care depinde ca el să se poată face înțeles de cititorii săi.

Ar trebui, de asemenea, precizată semnificația pe care o dăm cuvântului "creativitate". Oare creatorul este cel care, în mod absolut, inovează, sau care resimte bucuria de a lucra pe cont propriu, chiar dacă ceea ce face, alții au făcut-o înainte sau o fac tot atât de bine ca el? Marii novatori sunt, fără îndoială, indispensabili vieții și evoluției societăților, dar - în afara faptului că harul lor ar putea să nu depindă doar de educația primită nici, în genere, de condițiile economice, sociale și morale asupra cărora reformatorul poate acționa

**Unde-i dragoste puțină
Lesne-i a găsi pricină.**

- Soră soră, soru-mea,
Hai cu mine-n cununie!
- Eu, frătiucă,-atunci m-oi duce
Când tu mie-atunci mi-i face
Pod de-argint peste pământ,
Pod de-aramă peste vamă
Și atunci când mi-i aduce
Sfântul soare - nănaș mare
Și lunița - nănașiță,
Fușteii de chemători
Și stelele chemătoare!
Toate-acestea le-o plinit,
La cununie-o alergat.
Când în bisercă-o intrat
Soarele s-o-ntunecat,
Luna-n sânge s-o-mbrăcat,
Icoanele-o lăcrămat,
Pe popă l-o întrebat:
- Deschide, popă, în carte
Că cununi soră cu frate!
Colecția DOMNICA BREBAN, Chiuzbaia.

Colo-n jos, pe mare, ia',
Viță verde iadăra
O pticat o brumă mare:
Umblă-un voinic să se-nsoare,
Să ieie pe soru-sa.
Soru-sa din grai grăia:
- Măi frătiuc, frătiucu meu,
Eu ț-oi face-o merinjoară -
Du-te, tu, -n lume și-n țară
Și-ț cată o soțioară!
- Io-n lume, -n țară-am îmblat
Dar ca tine n-am aflat.
- Pune-ți pană-n pălărie,
Hai, merem la cununie!
Când în biserică-o-ntrat
Icoanele-o lăcrămat.
Iconița Precestii
Din fundu bisericii:
- Nu ești, popă, cu dreptate
Să cununi soră cu frate -
Dumnezeu Sfântu te-a bate.
Grup CCP, 1998. Transcriere DUMITRU IUGA.

Colo susu-i, mai în sus,
Este-o dalbă mânăstire.
Da în ié cine ședé?
Șade, șade Măicuța
C-un fiuț mnicuț în brață
Și fiuțu tare plânge.
- Taci, fiule, taci, dragule,
Că ție mama ț-a da
Două mere, două pere,
Două țățe dalbe-a mele
Și cheile raiului
Să deschizi raiu cu ele,
Să-ți iei două măturele
Să mături ceru de stele
Și lumea de vremuri grele.
Colecția ION ARDELEANU PRUNCU, Sighet.

Pe colo pe sub muncel
Iesu-mi tri păcurărei
Cu oile după ei.
Doi is mari
Și-s veri primari,
Unu-i mic
Și-i streinic.
Cel mai mic așe o zis:
- Hei, măi frătiuluții mei,
Mi-ț sui,
Mi-ț cobori
Până ce mi-ț omorî.
Și dacă mi-ț omorî
Acolo mi-ț îngropa:
În strunguța oilor,
În locu găleților;

În mânuca de-a dreapta
 Pune-mi-ț și trâmbdita:
 Când vântuțu ș-a sufla
 Trâmbdita ș-a trâmbdita,
 Munții s-or cutremura,
 Oile s-or aduna
 Și pe mine m-or cânta.
 Colo, mai în jos, la țară,
 Vi-ț tâlni cu mama iară;
 Numa ea v-a întreba:
 - Unde-ați lăsat siuca?
 - Pe colo, pântre cotroape
 Cu oile cele știoape.
 Colecția DUMITRU IUGA, Săliște de Sus.
 De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980.

Vine hulpe di la munte
 Hui-hui-nirule
 Pân' omăt până-n gerunte.
 Vai-nu-le
 - Ce hiruț ne-aduci tu, hulpe?
 - Hiru-i bun și nici p(r)e bunu:
 Că ieu moșii fetile-lu
 Și feciorii babile-lu!
 - Nu hiți, feciori, supărați
 C-or crește cucutile
 Și ne-om pune mărgeluță
 Ș-om hi și noi ca fătuță.
 - Nu hiți, fete, supărate
 C-or vini coaci în sate
 Și ne-om pune dințișorii
 Ș-om hi și noi ca feciorii.
 Grup CCP, 1998. Transcriere DUMITRU IUGA.

Săi, cocoș, din pod în jos
 Să te presărăm cu sare,
 Să te punem la frigare,
 Să te mâncăm la-o mâncare.
 Și tu, oală de cureți,
 Ce gândești când socotești
 Că la foc nu forcotești?
 Că eu bine te-am tomnit
 Cu untuț de godinaș
 Să te mâncăm mintenaș.
 Colecția GEORGETA MARIA IUGA, Mesteacăn.
 De la Ana Ciocian, 68 ani, 1984.

Pe pârâul cel cu rouă
 Este-o casă mândră, nouă,
 Și-acolo-i o șezătoare
 De nouă fete fecioare;
 Tăte, tăte torc fuioare,
 Numa una lăcrămează;
 Vine mă-sa și o-ntreabă:
 - Ce suspini, fiicuță dragă?
 - Cum focu n-oi suspina
 Că-mi vini cinci peșitori,
 Peșitori feciori de crai
 Și tu nu vrei să mă dai.
 - Dragu mamii, cum te-oi da
 C-acolo sunt patru frați -
 Trebe patru cai gătați,
 Acolo-s patru surori -
 Trebe patru brăie-n flori,
 Acolo-s patru cumnate -
 Trebe patru brăie late.
 Colecția GEORGETA MARIA IUGA, Mesteacăn.
 De la Ana Ciocian, 68 ani, 1984.

Dacă trè apă botează
 Tăt cu ochii pe fereastă:
 - Mamă-le, nu zine nime,
 Iară-oi rămâné cu tine.
 - Ba, iată-l-ai, ș-a meu zine
 Cu un cioarec după sine,
 Celălalt abde se ține
 Călărește pe un câne.
 Mare bucurie-avem,
 Fata ni o mărităm -

- trebuie de asemenea să ne întrebăm cum ar arăta o societate care ar vrea să-l facă pe fiecare din membrii săi un novator în putere. O astfel de societate n-ar putea progresa și nici măcar să se reproducă. Adorând noutatea, nu pentru reușitele sale mereu rare, ci pentru noutatea însăși, ea și-ar vinde ieftin achizițiile, nerăbdătoare să pună fără încetare ceva nou în loc.

În schimb, dacă, mai modest, ne așteptăm ca fiecare individ să găsească o satisfacție intimă în opere, nu neapărat originale, dar în care să-și investească știința, priceperea și personalitatea; dacă încercăm să reintroducem în societățile industriale, și să menținem în cele care nu sunt încă, o calitate a muncii excluzând rutina și permițând tuturor să se simtă creatori, atunci vom recunoaște mai ușor că societățile de tipul celor studiate de etnologi, ce manifestă puțin gust pentru noutate și al cărui ideal este de a rămâne așa cum fuseseră create la începuturile timpurilor, știu totuși să întrețină la toți membrii lor un spirit creator. Fiecare, sau aproape fiecare este, într-adevăr, capabil să producă singur obiectele artizanale de care are nevoie, să se exprime în cântecele și dansurile lor și chiar - fie și cu un talent inegal - să sculpteze, să picteze obiectele religioase sau de ceremonial în care ne-am învățat să recunoaștem admirabile opere de artă.

Sunt aici lecții de care noi putem profita. Inițiativa la care UNESCO chema participanții la Conferința mondială asupra politicilor culturale este, ea însăși, o creație: creația condițiilor celor mai favorabile creației însăși. Pericolul ar fi să credem că este vorba numai de ridicarea barierelor, de eliberarea unei spontaneități care de îndată ce nu va mai fi împiedicată și-ar risipi într-una bogățiile; ca și cum pentru a crea, n-ar trebui mai întâi să înveți; în sfârșit, ca și cum problema care se pune societăților contemporane n-ar fi, pentru unele, de a regăsi, pentru altele de a proteja o împământenire de tradiții și discipline care, demne de dispreț din punctul de vedere al spiritului de sistem, exprimă faptul că nu se creează niciodată decât pornind de la ceva ce trebuie cunoscut profund și bine stăpânit, chiar dacă numai pentru a putea să i te opui și să-l depășești.

(Din "Culture pour tous et pour tous les temps", UNESCO, 1984)

În românește de **MARIETA MIERLUȚIU**

JOHN NANDRIȘ Maramureșul este o pădure umană și nu trebuie defrișată

dialog consemnat de **GEORGETA MARIA IUGA**

GEORGETA MARIA IUGA (I): Bine ați venit în Maramureș, domnule John Nandriș. Noi știm mai mult despre lingvistul și istoricul Grigore Nandriș, despre biblioteca și manuscrisele Domniei Sale rămase la Cernăuți... Cine sunteți D-Voastră?

JOHN NANDRIȘ (N): Nu este de mirare că în România tatăl meu este destul de cunoscut. Fiind de origine din nordul Bucovinei, s-a preocupat de istoria și limba acestei provincii românești. A scris mult despre Bucovina de Nord, despre Basarabia, despre întregă Moldova, despre România Mare; era specializat în slavona veche... Desigur, eu îi continui interesele, dar nu în sensul cercetării acelorași domenii; nu sunt lingvist, preocupările mele sunt de istorie, mai îndepărtată sau mai apropiată; istoria României, dar nu numai a României în sine, ci în context sud-est european și european.

I: Vă interesează îndeosebi o perioadă istorică, ori o anumită zonă a Europei?

N: Nu sunt preocupat, cum mulți arheologi o fac, de o perioadă limitată; în mod special studiez paleoliticul, mezoliticul, neoliticul, dar aș spune că mă interesează mai mult o regiune decât o perioadă.

Eu vreau să privesc *spațiul prin timp*: spațiul ar fi sud-estul Europei, văzut prin prisma timpului care merge din paleoliticul superior până la etnografia modernă pe care o văd ca fiind o *arheologie cu fața umană*, așa cum vreau și eu să o înfățișez. Bine, veți spune, dar un om nu poate să cerceteze toate perioadele. Eu însă vreau să privesc totul în context european, fiindcă nu

**Rostogol înt-on picior,
 Curte albă pân odor.**

(azra)